

‘De jacht op

Hoe beter mensen het hebben, hoe ontevredener ze zijn, zegt de Franse cultuurfilosoof Pascal Bruckner. ‘We zitten gevangen in een permanente vraag om méér.’

Door Wilma de Rek

‘Het genot heeft zich ontwikkeld tot een zorgelijke aangelegenheid, er wordt heel wat over afgetobt. Het is nooit helemaal wat we ervan verwachten. En dus zijn we er chronisch ontevreden over. Met genot gebeurt hetzelfde als met geluk: nu we eindelijk kunnen genieten van ons lichaam, van seks, leggen we er zoveel druk op dat van werkelijk genieten geen sprake meer is.’

Genot is een plicht geworden?

‘Zeker. Vroeger was lust een uitzondering, nu is het de norm. Iedereen wil maar steeds gepassioneerd zijn, een soort eeuwigdurend hoogtepunt beleven. Er is een nieuw ideaal ontstaan van mannen en vrouwen die in een continue staat van opwindning verkeren. Dat is enorm intimiderend. Het houdt geen rekening met de natuurlijke dynamiek die er in elk leven is, waarin passie en rustiger momenten elkaar afwisselen. ‘Lust en genot hebben twee gezichten. Je hebt de seksualiteit zoals ze ons wordt voorgeschoteld in de bladen en op televisie. Dat is een juichverhaal, waarbij iedereen voortdurend met seks en lust bezig is; het gaat over de geweldige kanten ervan of juist over de besognes, maar in elk geval is het iets dat mensen voortdurend zou bezighouden. Daartegenover staat de werkelijkheid, en die werkelijkheid is veel minder glorieus. Dat seksleven kent veel meer onderbrekingen en tussenpozen dan het seksleven in de schijnwerkelijkheid.’

‘Lust en het goede leven’ is het onderwerp van de Dag van de Filosofie, op 23 april in Tilburg. Ruim dertig sprekers komen er debatteren, onder wie schrijver Tom Lanoye, socioloog Gabriël van den Brink, filosoof Joke Hermesen en bioloog Tijs Goldschmidt. En Pascal Bruckner (1948), de Franse cultuurfilosoof die in 2001 *‘Euphorie perpetuelle – essay sur le devoir du bonheur’* schreef, in het Nederlands vertaald als *Gij zult gelukkig zijn*. Het boek is vorig jaar ook in Engeland en de VS uitgebracht.

Volgens Bruckner is ‘geluk’ sinds de Franse en Amerikaanse revoluties een typisch westerse passie geworden. Ooit was het een voorrecht, nu een plicht: gelukkig zijn moet. ‘Kinderen worden tegenwoordig niet meer gemaakt om waarden of een geestelijke erfenis aan door te geven, maar om de rangen der gelukzaligen te versterken’, schrijft Bruckner in zijn boek. Alleen weet niemand wat ‘geluk’ precies inhoudt en wanneer je het echt hebt binnengesleept, waardoor mensen zich zorgen blijven maken of ze wel gelukkig genoeg zijn. Zo leidt het streven naar geluk, zegt Bruckner, paradoxaal genoeg tot ongeluk.

U heeft dit boek tien jaar geleden geschreven. Is er sindsdien iets veranderd? ‘In zoverre: alles is nog veel erger geworden. Alle zaken die ik in dat boek heb signaleerd en opgeschreven, hebben zich alleen maar verdiept. De obsessie met gezondheid is sterker geworden. De terreur van de bladen en tv-programma’s: ook sterker geworden. Het hele idee dat je uit het leven moet halen wat erin zit, dat je zelf in de hand hebt of je gelukkig bent en dat het je eigen schuld is als het je niet lukt, het is allemaal nog nooit zo sterk geweest als nu.

‘Het is ook geen snelle trend die wel weer overwaait. De huidige gelukscultuur is de uitkomst van een proces dat al heel lang gaande is, dat zijn wortels heeft in het Europa van de 17de eeuw, toen de vrijheidsdenkers de norm gingen bepalen. Zij waren in feite de eerste atheïsten, en ze rekenden af met de christelijke opvattingen waarin het le-

“

We zijn zo ontzettend bezig met plezier en genoeg, dat het verkrijgen ervan corvee is geworden, iets waaraan je dagelijks moet sleutelen

ven lijden was, waarin de mens moest boeten voor de zondeval en aardse genoegens er totaal niet toe deden.

‘De Verlichting heeft het genot en het geluk op aarde in ere hersteld. Je hoeft de niet meer te wachten op de hemel. De onderdrukten werden bevrijd – door de socialisten, de feministen, de anarchisten. Daarna kreeg je de explosie van de 20ste eeuw. Freud lanceerde zijn theorieën over seks, Rimbaud en de surrealisten gooiden het wereldbeeld overhoop; je kreeg de Tweede Wereldoorlog en de enorme veranderingen die daarop volgden, met de emancipatie van de vrouw en de zelfbeschikking over het eigen lichaam, eerst in de noordelijke landen van Europa en toen in de rest van de westelijke wereld.’

U schrijft dat de jaren zestig gekenmerkt werden door ‘de utopische verkondiging van het eeuwige genieten en van een toestand van permanent geluk’. U bent zelf van die generatie, een baby-boomer; is er een verschil tussen hoe uw generatie het geluk en genot najoeg, en hoe de huidige twintigers dat doen? ‘De generatie van de babyboomers heeft allebei de tijdperken meegemaakt. De oude tijd van het taboe, toen het huwelijk nog een stevig instituut was, ouders de seksuele relaties van hun kinderen controleerden en vaders het thuis voor het zeggen hadden. We waren erbij toen de verboden omver werden geworpen, en we hebben de overgang naar het huidige tijdperk beleefd en zelf vormgegeven. De generatie van de jaren zestig was een pioniersgeneratie. Wat in mijn jeugd nog marginaal was, is nu de norm geworden.

‘En de huidige generatie borduurt daarop voort. Ze zijn de erfgenamen en tegelijk de slachtoffers van die nieuwe moraal uit de jaren zestig, maar ze voelen er zelf niets aan toe.’

Niets is wel heel weinig.

‘Ze recyclen de ideeën van toen, meer doen ze niet. De laatste grote historische generatie was echt die van de jaren zestig, daar kan ik ook weinig aan doen. De opvattingen over de zeden zijn sindsdien niet meer veranderd, iedereen gaat door op de paden die toen gebaad zijn, wat historisch gezien overigens tamelijk verbazingwekkend is.’

Er is in die tien jaar in zoverre wel iets veranderd, dat mensen zich veel meer zijn gaan bezighouden met bijvoorbeeld spiritualiteit. De belangstelling voor bijvoorbeeld het boeddhisme neemt toe. Er is kennelijk toch behoefte aan meer diepgang.

‘Alleen heeft wat hier voor boeddhisme doorgaat, niets met het echte boeddhisme te maken. In het Westen hebben we een variant ontwikkeld die helemaal in dienst staat van het ego. Terwijl in het oorspronkelijke boeddhisme het ego

juist wordt beschouwd als een illusie, als iets wat onderdrukt moet worden.

‘Het oosterse boeddhisme is heel hiërarchisch, het is ook tamelijk streng, en minder pacifistisch dan hier wordt gedacht. Het gaat over lijden, over hoe je een einde moet maken aan de begeerte. In onze hedonistische maatschappij is er een quasi-exotisch mengseltje van gemaakt. Datgene wat in dienst moet staan van een almacht, hebben we vertaald naar een overdreven aandacht voor de eigen persoon. Het westerse boeddhisme is een modegril van de bourgeoisie. Met de Dalai Lama als held.’

Een ‘wereldlijke goeroe’ noemt u hem, ‘deels huwelijksadviseur, deels voedingsdeskundige en deels biechtvader, die goedmoedig met antwoorden strooit; een standwerker die gespecialiseerd is in wijsheid en vrede, en die glimlachend allerlei onbenulligheden opdikt die zijn afgestemd op het Europese en Amerikaanse publiek.’

‘Dat publiek dweept met de Dalai Lama, zoals het ook dweept met Baghwan Rajneesh, met Maharidji Mahesh-Yogi en met Krishnamurti. Daar kwamen The Beatles al mee; ook in dit opzicht wordt naar hartelust voortgeborduurd op de jaren zestig. Alleen gingen de hippies en de beatniks zelf naar het Oosten en trokken ze daar rustig tien jaar rond. Nu halen we de oosterse godsdiensten hierheen, gehuld in een westerse jas en ontdaan van alles wat de hedonistische mens niet goed uitkomt. Het is een complete industrie geworden. Je kunt hierover wederom zeggen: er is niets veranderd, behalve dat het allemaal nog een graadje erger is geworden.

‘De aandacht voor spiritualiteit en new age, voor biologisch eten, het Rousseauistische idee van ‘terug naar de natuur’, voedsel kopen bij de boer: het hoort allemaal bij dezelfde beweging. We moeten gelukkig zijn. En dus moeten we gezond zijn. Er is een obsessie voor gezondheid, en de aandacht voor spiritualiteit moet je in dat licht zien, want het is gezond om ook geestelijk in balans te zijn. Alles is maakbaar, dus werk je aan jezelf en geef je jezelf elke dag opnieuw vorm.

‘Mijn laatste boek gaat over de teloorgang van het liefdeshuwelijk. Vroeger sloten mensen verstandshuwelijken, en of ze veel van elkaar hielden deed er niet zo toe; de man had zijn avontuurtjes, de vrouw wijdde zich aan haar kinderen. Daar is het liefdeshuwelijk voor in de plaats gekomen. Met, alweer, het geluk als doel. Maar de verwachtingen zijn te hoog, er is altijd de gedachte dat het misschien nog beter kan, dat elders iemand rondloopt die nog perfecter bij je past. En dus waren er nog nooit zoveel scheidingen als nu.’

Kun je zeggen dat mensen gelukkiger waren toen ze zich nog niet druk maakten om geluk? ‘Dat kun je zo niet zeggen, want geluk kun je niet meten.’

Er zijn mensen die dat doen. Die meten in welk land mensen het gelukkigst zijn, en in welke stad.

‘Ja, maar dat is dus moderne dwaasheid. Ik geloof niet dat je geluk kunt meten. Je kunt alleen stellen dat de opvattingen erover veranderd zijn. In de 18de eeuw was geluk voor de meeste mensen vooral de afwezigheid van ongeluk. Geluk, dat waren een paar gestolen momenten in een leven dat verder vooral zwaar en moeilijk was, zelfs voor de aristocratie. Want er waren ziekten, er waren rampen, er was ellende en oorlog en onderdrukking. Vroeger was ongeluk de regel en geluk de uitzondering. Vandaag de

geluk brengt ongeluk’

Pascal Bruckner: ‘Vroeger was ongeluk de regel, en geluk de uitzondering.’

Foto HH

dag is er natuurlijk ook nog wel ongeluk, maar vergeleken bij de mens die een eeuw geleden leefde, hebben we het duizend keer beter.

‘Maar vroeger bestond er niet zoiets als een klaagcultuur. Nu wel. Hoe beter we het hebben, hoe ontevredener mensen zijn en hoe harder we ons beklagen over ons lot, want we verbeelden ons dat we het morgen wellicht toch nog weer een beetje beter kunnen hebben. Onze moderne, democratische maatschappij

wordt gekenschetst door een gigantische onvrede. Die onvrede is het echte probleem van nu. We zitten gevangen in een permanente vraag om méér. Om meer geluk, meer liefde, meer vriendschap, meer geld, meer gezondheid.

‘Dat is de hel waarin we leven. We zijn zo geobsedeerd door onze jacht naar geluk dat we nooit zeker weten of we het nu wel of niet hebben bereikt. Daardoor is elke verkregen bevrediging discutabel, want we weten niet zeker of

het niet toch nog beter had gekund, en of iemand anders niet toch gelukkiger is dan wij. Er daardoor zijn we vrijwel nooit echt gelukkig.’

Hoe maken we daar een eind aan?

‘Dat kunnen we niet. Het is de tijdgeest, en die kun je niet zomaar de nek omdraaien. Ik verwacht dat de genots- en geluksdwang alleen maar verder zal toenemen. Het individu stelt zich steeds hogere doelen, en geeft zich

daarmee een reden om aan het ‘ik’ te blijven knutselen.’

‘Ons hedonisme heeft niets te maken met hoogstaand epicurisme’, schrijft u. De oude Griekse filosoof is de geschiedenis ingegaan als een genotzoekende schuinsmarcheerder, ten onrechte. ‘De term epicurisme wordt verward met genotzuchtig gedoe, maar dat was inderdaad niet waar Epicurus mee bezig was. Bij Epicurus is geen sprake van

Dag van de Filosofie

De Franse schrijver en filosoof Pascal Bruckner (1948) is een van de sprekers tijdens de Dag van de Filosofie, die op 23 april plaatsheeft in en om het MIDI Theater in Tilburg. Andere sprekers zijn Hafid Bouazza, Marjoleine de Vos, Tijs Goldschmidt, Gabriël van den Brink, Joke Hermesen en Ronald Giphart. Thema van de dag is ‘Lust & Het Goede Leven’. De moderne mens richt zich steeds meer op zijn persoonlijke behoeften en verlangens, is de stelling van de dag; er is een cultuur ontstaan van ongebreideld hedonisme (zie voor het hele programma www.dagvande filosofie.nl).

Dat is ook de mening van Pascal Bruckner, die over het onderwerp verschillende boeken schreef, waaronder *Gij zult gelukkig zijn!* en *Gij zult rijk worden!* (uitgeverij Boom). Bruckners meest recente boek, *Le mariage d’amour a-t-il échoué?* (Heeft het liefdeshuwelijk zijn langste tijd gehad?) is nog niet in het Nederlands vertaald. In 1981 schreef hij *Lunes de fiel*, dat tien jaar later door Roman Polanski werd verfilmd als *Bitter Moon*.

Bruckner kwam een paar jaar geleden in de Nederlandse publiciteit toen hij samen met andere Franse filosofen, onder wie Bernard Henri-Lévy, tekeer ging tegen de Nederlandse overheid omdat die het vertikte nog langer voor de beveiliging van Ayaan Hirsi Ali op te draaien, nadat zij was vertrokken naar Amerika.

Pascal Bruckner woont en werkt in Parijs. Hij is gescheiden en heeft een zoon van 40 en een dochter van 14.

.....
een erg vrolijke doctrine. Het is een doctrine van het maathouden. Geluk verkrijgt je volgens Epicurus door voorzichtig en gematigd te leven en het ongeluk en lijden waar mogelijk te vermijden. Dat hield in: geen uitspattingen, geen vreetpartijen, veel nadenken, en vooral: een overzichtelijke groep vrienden om je heen verzamelen met wie het aangenaam converseren is – het verwerven en onderhouden van diepgaande vriendschap droeg volgens Epicurus het meest bij aan geluk.

‘In onze hedonistische cultuur zijn we zo ontzettend bezig met plezier en genoeg, dat het verkrijgen ervan corvee is geworden, iets waaraan je dagelijks moet sleutelen. De ziekte van vandaag is, dat het geluk werk is geworden.’

We zitten in uw appartement in Marais, de mooiste wijk van Parijs. Het is lente. Dat zijn tamelijk gelukkigmakende dingen. Kun je criteria formuleren voor geluk?

‘Nee. Er zijn wel mensen die het proberen, maar ze slagen er niet in. Uiteindelijk zijn het vaak stupide en onverwachte dingen die ons gelukkig maken. ‘s Ochtends de deur uitgaan. De zon. De glimlach van een vrouw in de straat. De geur van brood. We willen het geluk vangen zoals Prometheus het vuur wilde veroveren, zodat we het op elk gewenst moment kunnen reproduceren. We willen het kunnen benoemen, we willen het vastleggen in statistieken en er de macht over hebben; maar het ontglipt ons, en het slaat toe op de momenten waarop je het niet verwacht.’

Is geluk voorbij zodra het bevredigd is?

‘Ja, bij geluk moet je eigenlijk een dubbele valstrik vermijden: de valstrik van de frustratie – want je krijgt nooit wat je wilt –, en de valstrik van de bevredigde behoefte: als je te veel hebt gehad, hoeft je niet meer en slaat het verlangen om in afkeer. Zoals je kunt walgen van heerlijke chocoladekoekjes wanneer je er te veel van hebt gegeten. Dat is het grote gebrek van het leven.

‘Er is een mooie zin van Voltaire, uit *Candide: l’homme est né pour vivre dans les convulsions de l’inquiétude ou dans la lethargie de l’ennui*. De mens is geboren om of gek van onrust, of lamgeslagen door verveling te leven. Dat is een magische zin, die eigenlijk alles zegt. Ze geeft precies de twee uitersten weer waartussen we ons bevinden.’